

kuin »näihin verrattavat, sen [pankin] pankkitoimintaa kohdanneet» voisivat ylimalkaan tulla kyseeseen. Koko attribuuttikasauha joutaa pois, ja teksti pelkistyy lopulta tällaiseksi: *tai muusta ylivoimaisesta esteestä.*

Mutta kaiken kohentelun jälkeen pykälää vaivaa vielä yksi tyylin vitsaus: sen lukuisat elatiivinpäätteet (alkuaan 29 kertaa *-sta* tai *-stä*). Korvaan ne hakaavat sitä kovemmin, mitä pitemmälle tekstin luvussa edetään: *vahingosta ... toimenpiteestä ... sodan uhasta, kapinasta tai kansalaislevottomuudesta ... pankista riippumattomasta ... vaikuttavasta häiriöstä* jne. Tämyntyyppinen sijapäänteen toistuminen on vähän muuta kuin jo puheena ollut syntaksia sekoittava »haitallinen samasijaisuus»; se on tautofoniaa ja semmoisena pykälälle rumennus. Sitä ei ole vaikeaa korjata: virkkeen rakenne on muunnettavissa niin, että melkein kaikki elatiivit vaihtuvat nominatiiveiksi. Saadaan lopulta seuraava pykälä:

Pankki ei vastaa vahingosta, jonka syynä on

- *viranomaisen toimenpide,*
- *sota tai sen uhka, kapina tai mellakka,*
- *pankista riippumaton häiriö postinkulussa, sähköviestinnässä tai sähkönsaannissa,*
- *tulipalon tai muun turman aiheuttama keskeytys tai viivästys pankin toiminnassa,*
- *työtaistelutoimi kuten lakko, sulku, boikotti tai saarto, vaikei se pankkia koskisikaan, tai*
- *muu ylivoimainen este.*

Uudessa asussaan pykälä on selkeämpi ja se on lyhempi. Alkutekstin sanojen määrä 86 on vähentynyt 51:een, siis runsaan kolmanneksen. Mikä merkillisempää, myös sanat ovat lyhentyneet. Alkutekstissä sanojen keskipituus oli 8,26 kirjainta, nyt se on enää 6,51 kirjainta. Alkutekstin koko kirjainmäärä oli 710, uusitun tekstin vain 332. Selvyyden kärsimättä – sanoisiko selvyyden voitoksi – teksti on lyhennetty vajaan puoleen.

On siis itsestään käynyt niin kuin pitkäveiteistä, epäselvää ja abstraktia tekstiä nasevoitaessa yleensäkin käy. Eikä tähän ole tarvittu mitään taikatemppeja; keinot ovat niin yksinkertaisia, että ne voi oppia jo koulussa, jos tuntimäärä sallii. Selvää on, että nykyaikaistetussa korkeakoulujen suomen kielen opetuksessa – sekä aineen omassa opetuksessa että eri opintosuuntien yleisopinnoissa – on tavoiteltava tämäläisten asioiden monipuolista hallintaa. Tekstinkäsittelyä on tullut aikamme avainsana. Huonon tekstin kohentaminen selkeään, lukukelpoiseen kuntoon on sellaista tekstinkäsittelyä, joka koituu kirjoittajan, lukijain ja suomen kielen yhteiseksi hyödyksi.

TERHO ITKONEN

Tittelin taivuttamisesta

Tiedotusvälineissä törmää tämän tästä seuraavanlaiseen tapaan jättää kaksi- tai useampiosainen arvonimi taivuttamatta pääsanana olevan erisnimen mukaisesti:

Pääministeri matkustaa ensi keskiviikkona johtavien konservatiivipoliitikkojen tapaamiseen, johon odotetaan mm. *Yhdysvaltain varapresidentti Dan Quaylea, Englannin pääministeri Margaret Thatcheria ja Länsi-Saksan liittokansleri Helmut Kohlia.*

Intendentit laativat Comissionalle tiukan aikataulun, joka sisälsi paitsi virastotyöskentelyä ohjelmasuunnitelmien parissa myös Heikinheimon mainitsemat neuvottelut oopperanjohdaja Ilkka Kuusiston, *Sibelius-Akatemian rehtori Tuomas Haapasen, sivistystoimen apulaiskaupunginjohtaja Antti Viinikan, orkesterin johtokunnan puheenjohtaja Patrik Liliuksen ja konserttitoimiston johtaja Tuula Sarotien* kanssa.

Kielemme käytäntö

Tittelin tulisi kuitenkin näissä tapauksissa taipua pääsanansa mukaan: *Yhdysvaltain varapresidenttiä Dan Quaylea, Englannin pääministeriä Margaret Thatcheria ja Länsi-Saksan liittokansleria Helmut Kohlia; Sibeliuksen Akatemian rehtorin Tuomas Haapasen, sivistystoimen apulaiskaupunginjohtajan Antti Viinikan, orkesterin johtokunnan puheenjohtajan Patrik Liliuksen ja konserttitoimiston johtajan Tuula Sarotien.*

Ammatin- tai arvonimi eli titteli on tässä appositioattribuutti, joka määrittää erisnimeä. Se on rakenteestaan riippuvasti joko taipumaton tai taipuu samassa sijassa kuin pääsanansa. Kielikellossa 2/1979 (s. 3–5) on annettu seikkaperäiset ohjeet arvonimien taivuttamisesta: Yksinäinen tai yhdyssanainen titteli ei yleensä taivu nimen edessä (esim. *oopperanjohtaja Ilkka Kuusiston*). Sen sijaan titteli taipuu, jos sillä on itsellään määrite tai siihen liittyy omistusliite (esim. *Suomen pääministerillä Harri Holkerilla, rehtorillamme Päiviö Tommilalla*). Tittelin määrite voi olla genetiiviattribuutti (kuten kaikissa edellisissä esimerkeissä) tai adjektiiviattribuutti (esim. *entistä ulkoministeriä Paavo Väyrystä*).

Käsittelen tässä useampiosaisten, määritteen sisältävien tittelien taivuttamista, jossa näyttää olevan epäselvyyttä. Kielitoimiston suositus edellyttää siis niiden taivuttamista pääsanansa mukaisesti. Suosituksenvastainen taivuttamattomuus on kuitenkin viime aikoina vallannut alaa. Tässä lisää poimintoja:

Itävallan ulkoministeri Alois Mockin Suomen vierailu alkoi ulkoministeri Pertti Paasion tapaamisella keskiviikkona. (po. *Itävallan ulkoministerin Alois Mockin*)

Kansallismuseossa *Nepalin kuningas Birendralle* ja kuningatar Aiswaryalle esiteltiin Aleksanteri I:n Porvoon valtiopäivillä käyttämää valtaistuinta. (po. *Nepalin kuninkaalle Birendralle*)

WSOY:n pääjohtaja Antero Siljolan mukaan itsenäisyys ei ole nurkkakuntaisuutta. (po. *WSOY:n pääjohtajan Antero Siljolan*)

Filosofian professori Juhani Pietarisen mielestä suomalaiset eivät ole lainkaan pinnallista väkeä. (po. *filosofian professorin Juhani Pietarisen*)

Paavo Väyrysen ja *Neuvostoliiton suurlähetystön ministerineuvos Viktor Vladimirovin* syksyllä 1981 käymä keskustelu vuoden 1982 presidentinvaalien ja idänkaupan kytkemisestä toisiinsa on avannut kansakunnan silmät todellisuuteen, josta aiemmin kuiskittiin vain huhuja. (po. *Neuvostoliiton suurlähetystön ministerineuvoksen Viktor Vladimirovin*)

Maarianhaminan kirjastonjohtaja Yvonne Andersson-Hallingin silmät sädehtivät kuin joululahjapakettia avaavan lapsen. (po. *Maarianhaminan kirjastonjohtajan Yvonne Andersson-Hallingin*)

Hyvillä tuloilla rahaa saa edelleen uusikin asiakas. Mutta se on kallista. Niin kallista, että *SHOP:n Myyrmäen konttorinjohtaja Marja Svärdiä* hävetää sitä edes tarjota. (po. *SHOP:n Myyrmäen konttorinjohtajaa Marja Svärdiä*)

Paineet *Itä-Saksan johtaja Erich Honeckeria* vastaan ovat kasvamassa maan politbyroossa. (po. *Itä-Saksan johtajaa Erich Honeckeria*)

Kiinan Suomen suurlähettiläs Yu Lixuan mukaan väitteet eri sotilasyksiköiden yhteenotoista ovat hölynpölyä. (po. *Kiinan Suomen-suurlähettilään Yu Lixuan*)

Matti Louekoski ja Esa Swanljung käyttivät *Ahvenanmaan kansanedustaja Gunnar Janssonin* mukaan kovia otteita. (po. *Ahvenanmaan kansanedustajan Gunnar Janssonin*)

Valtuuston puheenjohtaja Leena Luhtasen keskustelukumppanina kaupunginjohtaja Pekka Löyttyniemi. (po. *valtuuston puheenjohtajan Leena Luhtasen*)

Finnairin liikennelentäjä Matti Sorsan johtama tutkijalautakunta arvostelee raportissaan suorasukaisesti myös kansallisen päälentoasemamme radio-suunnistuslaitteiden ylläpitoa, vaikkei

tällä seikalla ollutkaan suoranaista vaikutusta onnettomuuteen. (po. *Finnairin liikennelentäjän Matti Sorsan*)

Syynä määritteen sisältävien tittleiden taivuttamatta jättämiseen saattaa olla se säännön erikoistapaus, että yksinäisten titteliin lisäksi »taipumattomia ovat myös sellaiset kaksi- tai useampiosaiset oppiarvot ja muut arvonimet, jotka sellaisenaan ovat sanaliittoja» (esim. *filosofian kandidaatti, lääketieteen ja kirurgian tohtori, tasavallan presidentti, Suomen Marsalkka*). Tämän mukaan on siis sanottava *tasavallan presidentti Mauno Koivistolla* mutta toisaalta arvonimeä taivuttaen *Suomen (tasavallan) presidentillä Mauno Koivistolla*. Taipumatta jääviin *tasavallan presidentti, filosofian tohtori* -tapauksiin on ilmeisesti ruvettu rinnastamaan *Suomen presidentti, filosofian professori* -tyyppiset tapaukset. Yleistys on sikäli ymmärrettävä, että ainakaan äkkiä ajatellen ei ole selvä, miksi *tasavallan presidentti* on »sellaisenaan sanaliitto» mutta *Suomen presidentti* taas on katsottava yksinäistitteliksi, jolla on määritteenään genetiiviattribuutti. Raja näiden kesken ei varmaankaan ole tarkka, eikä eroa sen kummemmin selitetä oikeakielisyyssoppaissaakaan. Niissä ei oppiarvojen lisäksi mainita muita taipumattomia sanaliittotittleitä kuin juuri *tasavallan presidentti* ja *Suomen Marsalkka*.

Ratkaisevaa lienee tittelin virallisuus. Oppiarvot samoin kuin *tasavallan presidentti* ja *Suomen Marsalkka* ovat virallisia arvonimiä ja siksi kiinteiksi sanaliitoiksi katsottavia. Vaara käsittää määritteellinen yksinäistitteli sanaliitoksi ja jättää se taivuttamatta on suurin silloin, kun titteli on virallisenoloinen ja sisältää genetiiviattribuutin: esim. *Englannin pääministeri, Nepalin kuningas, WSOY:n pääjohtaja*. Epävirallisempia nimityksiä ovat sen sijaan esimerkiksi *Itä-Saksan johtaja, Ahvenanmaan kansanedustaja* tai *Finnairin liikennelentäjä*, ja niissä taivuttamattomuus tuntuu vähemmän ymmärrettävältä. Viimeistään seuraavissa tapauksissa, joissa titteli määritteinen on

tilapäinen muodoste, ottaa sen taivuttamatta jättäminen jo korvaankin:

Kesäsanomaan odotettiin noin 16 000 kävijää. *Tapahtuman johtaja Pauli Tuohiojan* mukaan tavoite saavutettiin kuta kuinkin. (po. *tapahtuman johtajan Pauli Tuohiojan*)

Vaikka Maria Valtosen rattijuoppous nousi etusivun uutiseksi, hänen äitinsä Anneli Sarin romanssi *Marian asianajaja Timo Riskalan* kanssa on jäänyt sivummalle. (po. *Marian asianajajan Timo Riskalan*)

Edellä on käsitelty arvonimiä ja ammattinimityksiä, joiden määritteenä on genetiiviattribuutti (siis substantiivi). Tittelin määritteenä voi olla myös adjektiiviattribuutti. Tällaisissakin rakenteissa näkee joskus taivuttamattomuutta, mutta ne ovat selvästi kielenvastaisia.

Eläkkeellä oleva bussikuljettaja Paavo Savolaisen työyrittäjä keskeytettiin heti alkuunsa. (po. *eläkkeellä olevan bussikuljettajan Paavo Savolaisen*)

Entinen Uudenmaan maaherra Kaarlo Pitsingin mielestä — —. (po. *entisen Uudenmaan [läänin] maaherran Kaarlo Pitsingin*)

Titteli, johon liittyy adjektiiviattribuutti, on joskus mahdollista jättää taivuttamatta, mutta adjektiivin on joka tapauksessa taivuttava: esim.

Murhatun pääministeri Olof Palmen leski Lisbet Palme osoitti Christer Petterssonin maanantaina toistamiseen henkilöksi, joka ampui hänen miehensä yli kolme ja puoli vuotta sitten.

Edesmenneestä puolustusministeri Vasile Mileasta on tullut Romanian vallankumouksen sankari, koska hän yritti estää armeijaa ampumasta aseistamattomia mielenosoittajia.

Tällöin adjektiiviattribuutin määritteenä on koko tittelin ja erisnimen käsittävä sanaliitto (*pääministeri Olof Palme* ja *puolustusministeri Vasile Milea*). Yhtä hyvin (ellei paremminkin) voi sanoa titteliä taivuttaen *murhatun pääministerin*

Kielemme käytäntö

Olof Palmen ja edesmenneestä puolustusministeristä Vasile Mileasta, jolloin adjektiivinen määrittäjä pelkkää titteliä. Valinnanvaraa ei sen sijaan ole seuraavien taustusten taivuttamisessa:

Mutta amerikkalaisen psykologi Judith Wallersteinin mukaan tutkimus osoittaa aivan muuta. (po. amerikkalaisen psykologin Judith Wallersteinin)

Konsertin järjestää Suomi-Italia-seura, ja siinä on tilaisuus kuulla mm. maineikasta italialaista tenori Enrico Cossuttaa. (po. maineikasta italialaista tenoria Enrico Cossuttaa)

Silloisen laivastoministeri John Lehmanin mukaan Lehman-strategiaksi kutsutun opin mukaan USA:n tavoitteena oli pyrkiä kriisitilanteessa ottamaan strateginen aloite välittömästi haltuunsa ja keskittämään operaatiot Barentsinmerelle. (po. silloisen laivastoministerin John Lehmanin)

Edellä on ongelmana ollut, että määritteen sisältävä titteli jätetään – yleensä enemmän tai vähemmän kielenvastaisesti – taivuttamatta erisnimen edellä. Toisenkin suuntaista horjuntaa tapaa. Pääsanansa mukaan näkee joskus taivutettavan sellaisia kaksi- tai useampiosaisia oppiarvoja ja muita sanaliittotitteileitä, joiden tulisi esiintyä nimen edellä nimenomaan taipumattomina: esim.

Puolueiden periaateohjelmat ovat yhteiskuntatieteiden tohtorin Kyösti Pekosen mielestä menettäneet merkityksensä. (po. yhteiskuntatieteiden tohtori Kyösti Pekosen)

Kuka olisi uskonut? Oikeustieteiden kandidaatista Jorma Reinistä valtakunnansovittelija. (po. oikeustieteen kandidaatti Jorma Reinistä)

Lääkäreiden lisäedut houkuttelivat lääketieteen liseniaatin Laura Renkasan Mäntsälään. (po. lääketieteen liseniaatti Laura Renkasan)

Helsingissä vieraileva Viron kommunistisen puolueen valtuuskunta tapaa tällä viikolla tasavallan presidentin Mauno Koiviston ja useimpien puolueiden johtohenkilöitä. (po. tasavallan presidentti Mauno Koiviston)

Tässä käsitellyt titteliä taivuttamista koskevat sekaannukset tuntuvat yleistyneen viime aikoina. Esimerkkiainesta on kertynyt niin sanoma- ja aikakauslehdistä kuin televisiosta ja radiostakin. Titteliä taivuttajan tulisikin nyt olla entistä tarkempaa. Suositeltavaa on normin noudattaminen ja oman kielikorvan kuunteleminen.

VESA KOIVISTO